

Százéves a műkedvelő színjátszás Tordaszentlászlón

Az iskolán kívüli önszerveződő közművelődési élet igénye az 1848/49-es forradalmat és szabadságharcot és az 1867-es kiegyezést követő nemzeti újjászületés és a népi-nemzeti célkitűzések megvalósítása folyamatában a polgárosodás igényéhez kötődik. Erre a feltételek és lehetőségek Tordaszentlászlón 1887/88-ban, az új református templom felszentelésének ünnepségeire készülve teremtődtek meg. Két derék ember, Thamó Gyula református lelkész és a nagybaconi Borbély József állami elemi népiskolai igazgató-tanító jó hangú férfiakból és legényekből megalapította Kalotaszeg első közművelődési egyesületét, a *Tordaszentlászlói Ifjúsági Daloskört*. Már alakulásukkor tervbe vették dalkari művek tanulását, estélyeken való bemutatását, de ezen kívül tervezték Tűzoltó Alap létrehozását, vegyeskar szervezését, otthon és színpad építését, Olvasó Egylet és Könyvtár, Színjátszókör, valamint Gazdasági Egylet alakítását, utak, utcák „csinosítását” és világítását. Tíz évi kitartó tanulás és munka eredményeként mindez meg is valósult. 1897. szeptember 17-én helyezték el az Otthonnak, a művelődés első hajlékának alapkövét a Kis utcában.

Mindehhez pénz kellett, de a műsoros dalestélyek és hangversenyek nem hoztak annyi jövedelmet, amennyiből a dologi és a televásárlással felmerült kiadásokat és a bankkölcsön törlesztését fedezni tudták volna. Ezért az 1897. március 14-i dalestélyen bemutatták a Leánykérő című egyfelvonásos, énekes népszínművet is, amelyre a belépti díj 60, 50 és 15 krajcár volt. 1898. december 25-én és 31-én pedig két előadásban mutatták be a Kox és Boks, Megjöttek a huszárok című darabot, amelyekhez a díszleteket és a maszkokat a Kolozsvári Színház szakembereivel készítették el. Ekkor már nem tartották őket komédiásoknak, s így állandósulhatott a műkedvelő színjátszás. Ezek kezdeményezője, majd szervezője és 40 éven át a rendezője Székely László piskiről jött állami elemi népiskolai igazgató-tanító és karnagy volt.

Hogy az anyagi gondok megoldása mellett mi volt a cél? Mindenekelőtt a test és a lélek pallérozása, a gondolat és az érzelem nemesítése, az ifjúság és a felnőttek hasznos és civilizált időtöltése, az önművelés. A tordaszentlászlói öntevékeny színjátszás kibontakozása és fejlődése a kor eszméinek és eseményeinek megfelelően korszakokra osztható.

1. Az áttörés romantikus korszaka az 1887/88–1924 közötti időszakra esik. Jellemzője a nemzeti tudat kimunkálása és megerősítése a karéneklés, a szép szó, a kulturált színpadi mozgás és deklamáció, népdal és a népzene, a jól megválasztott repertoár által. Ezt támasztja alá az a gyakorlati igényű műsorpolitika is, amelynek kapcsán a műsoros estélyek programjából nem hiányzik sem a karéneklés, sem az énekes színelőadás, a versmondás, a tréfás bohózat és kabaré, sem pedig a táncház vagy a bál.

A műsoros ünnepi alkalmak az egyházi sátoros ünnepeken kívül a március 15., április 11., Bocskai István, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos nevével és tetteivel fémjelzett évfordulók, irodalmi estek, továbbá a sorozó bálók, a Szent Márton, az Erzsébet és a Katalin-napi batusbálók, amelyeknek jövedelmét a Budapesten felállítandó Rákóczi- és Kossuth-szobor, a kolozsvári Mátyás-szobor, helyben pedig a Dalárdaház, az Iskolai és Népkönyvtár, a színpad és kellékei, a zászlóalap, a vendégszereplések utazási alap, a szegényalap céljaira, az óvoda megsegítésére, majd pedig az I. világháborúban elesett hősök emlékoszlopának felállítására fordítják. E korszak eseményeivel kapcsolódik többek között a Leánykérő, a Falurossza, a Betyár kendője, a Cserebogár, a Piros bugyelláris, A cigány, a Sárga Rózsa, Czigány Panna, Házasság gözerővel, Angolosan, Garde dame, A régi szerető, Uzsai György és a szabadság, A gyimesi vadvirág előadása. Csak a Műkedvelők Köre évente 3-7 műsort állított össze és adott elő közkívánatra kétszer is, úgy, hogy helyben és vidéken, többek között Alsójárában, Magyarfenesen, Kolozsváron. Az előadások száma a kezdetektől 1907-ig elérte az ötvenket-tőt.

Az I. világháború idején és utána 1919-ig a színjátszók tevékenysége életben tartotta a Daloskört, egészen az 1924-es újjászervezéséig.

2. Műkedvelő színjátszásunk második korszaka 1924-től 1940-ig tart. Kezdetét veszi a cenzúrázott és állami engedélyhez kötött közművelődés és színjátszás korszaka Romániában. A

prefektúra és a megyei Művelődési Felügyelőség csak azokat a műveket és műsorszámokat engedi előadni, amelyek szövege átvitt értelemben sem sérti az új román államiságot, vagy a nacionalista román közhatalmat. Mindezek ellenére a műkedvelő színjátszásunk és a falu közművelődési élete nemhogy hanyatlott volna, hanem fejlődött, példa erre az 1934-ben külvonvált Fúvózenekar színjátszó csoportjának megalakulásával megháromszorozódott. Ebben az időszakban már nem elég az év három sátoros ünnepe és az 52 vasárnap a színelőadások, a műsoros dal- és zeneestek, táncvigalmak megtartására. Ezért a csoportok, sokszor torsalkodva, felosztják maguk között az alkalmakat, hogy mindenik színpadhoz jusson, így mindenik előadására telt ház előtt kerülhessen sor. Ezért mondhatta a két háború közötti művészeti felügyelő, Emil Isac, hogy „míg a szomszédos falvakat nem győzzük kukoricával, a szentlászlóiakat és magyarfenesieket nem győzzük kultúrengedéllyel”.

Az állami tiltások miatt elmaradt nemzeti ünnepeink nyilvános megünneplései, vagy az egyházközség istentiszteleteihez kötődik, vagy pedig a református elemi iskolába szorol vissza. Általánossá válnak viszont az anyák napi, a madarak és fák napját ünneplő műsorok, az ünnepek első napi színelőadásai, amelyeken más-más szereposztásban megismétlődnek az előző korszak népszerű színművei. Tovább bővül a színjátszók repertoárja: A bor, A vén bakancsos és a fia a huszár, A kutyabőr, a Tíz arany stb. előadásával. Erre az időszakra esik a Szentimrei Jenő által elindított Kék madár, valamint a Gyöngyösbokrétá néven ismert drámaciklus bemutatása is helyben és Kolozsváron. Kiemelkedő művelődéstörténeti esemény a magyarfenesi Bárdos Péter parasztpolitikus: Gyűjtőgatók című színművének tordaszentlászlói bemutatása, amely az itteni 1871-es nagy tűzvész eseményeit vitte színre, amíg Györkös Zsidó Ferenc Szentlászlói vőlegény című népi játékát a kolozsvári Thália Színház tűzte műsorára és mutatta be a szentlászlói műkedvelők bevonásával 1935. szeptember 28-án. E korszak helyi rendezői között tartja számon az idősebb nemzedék Gergely Kovács István református lelkesítő, Tordai Ferenc és Deák Sándor református elemi iskolai tanítót, Hom Pál állami iskolai igazgatót és karnagyot, Vincze György, Vincze István és Mátyás Péter Ferenc iskolázott földműveseket, valamint a Dalkör, az Ifjúsági Egyesület és a fúvózenekar tagjait.

Kiemelkedő esemény még az is, hogy a megnőtt kulturális igények kielégítésére 1936-ban a Dalkör, később pedig a Fúvózenekar állandó színpadként öltözővel ellátott új otthont épített magának, s így a régi Dalárdaház mozgatható színpadja megszűnt s az egész régi épület nézőterré, alkalomadtán pedig táncteremmé alakult át, hogy befogadhassa az egyre gyarapodó színpártoló közönséget. Az új színpadot mozgatható színpalakkal és függönyökkel látták el, melyek festését Ferencz András magyarfenesi plébános végezte. Az épület így tölti be Otthon és színpad szerepét 1963 őszéig, amikor a Kolozsvári Állami Magyar Színház támogatásával sikerül berendezni és felszerelni a mai Művelődési Ház színpadát és nézőterét.

3. Az 1940–1944 között a Bécsi döntés következtében Romániában maradt Tordaszentlászlón hallgatásra kényszerültek a műzsák, s a faluból menekült fiatal dalosok és fúvósok Deák Sándor tanonciskolai igazgató vezetésével Kolozsváron folytatták dalos és műkedvelő színjátszó tevékenységüket. A próbákat a Wesselényi Egyletben, műsoros estélyeiket pedig a református és a római katolikus főgimnázium dísztermében tartották. Kiemelkedő esemény lett volna a Szentlászlói vőlegény ismételt bemutatása, ami azonban a német megszállás miatt elmarad. Itthon a Dalárdaházat a vasgárdista hatalom megszünteti, ide zsúfolja össze a kényszermunkára ítélt zsidókat és politikai foglyokat, akik a kislefenesi határban levő községi bükkerdőből fát termeltek ki a németeknek.

4. A negyedik korszak 1945-tel kezdődik és tart napjainkig. A korszak első felében, az ún. népi demokráciában, a békeszerződés megkötéséig, amint a hadifogságból hazajönnek a férfiak, s Kolozsvárról hazaköltöznek a menekültek, újból megindul a közművelődés és benne a színjátszás is, immár a Magyar Népi Szövetség égjsze alatt, a Petőfi-kultusz jegyében. A régi formációk mellé ifjúsági színjátszó kör és vonózenekar alakul. A háborúban megrongálódott Dalárdaházat kijavítják, a színpadot önerőből helyreállítják, s részben a régi népszínműveket felújítva, új szereposztásban, újra meg újra bemutatjuk. Ebben az időben a Dalárda karnagya Halmágyi Ferenc, a színjátszás irányítását s az előadásokat Teleki Mihály református lelkész és felesége, Pálffy Ilona vállalja magára és végzi nagy ügyszeretettel Vincze György segítségével; a fúvósokat Vincze István segítségével Tamás Vass Mária óvónő, az ifjúsági színjátszókat pedig Balázs Veronka tanítónő készíti fel az előadásokra. Különösen a fúvósok színjátszói tevékenysége erősödik meg és hoz új szintet a színpadra. Ekkor mutatják be a

Petőfi, a Génius, A szökött katona, Amit az erdő mesél, A veres hajú, A tolonc, a Tót leány, A legénybolondja, Ne játssz a csókkal, illetve a Lúdas Matyi, Sári bíró, Az énekes madár, Nem élhetek muzikásja nélkül, Kivilágos kivirradtig, a Zsuzsi, A pillangó stb. és a Néma levente című színművet.

Ezt a sokszínű, sokarcú, ígéretes megújulást a proletkultus szemlélet ránk kényszerítette veti vissza. 1948 után egyesületeinket felszámolják, vagyonukat, berendezéseiket részben – mint Jézus ruháit a katonák – az állami intézmények, szervezetek és ezek akkor idegenből toborzott földműves és értelmiségellenes vezetői széthordják, részben pedig a csak elméletben levő kultúrtothonnak adják, ahol Csáki szalmájaként tönkremegy, úgyhogy, az 1963-ban felavatott új Művelődési Házba már semmi sem jutott belőle. Ezt az időszakot követi az, amikor a hirdetőtáblákon a színelőadásokra, dal- és zeneestekre hívó plakátok helyett az erőszakos kollektivizálás ellen tiltakozókat rágalmazó gúnyrajzok jelennek meg.

Ezt az időszakot próbálta kiheverni, anyagi és szellemi pusztításait pótolni az 1963-al kezdődő időszak. Ekkor sikerült az idegenből hozott vezetőket részben kiiktatni a közművelődés vezetéséből, és a helyi művelődési csoportok vezetőiből és tagjaiból megválasztani a Művelődési Ház vezetőtanácsát, amelynek a sok hivatalos és rágalmazó bírálat ellenére is sikerült a proletkultt szemben minőségi és közművelődési munkát teremteni. Ehhez fogható akkor sem minőségben, sem változatosságban a megye vagy tartomány kisebb városai sem tudtak felmutatni. A férfikarban 1970-től dr. Almási István, az 1988-ban alakult Női Karban Guttman Mihály vezetésével teljesedik ki a Bartók–Kodály képviselte zenei vonal. A színjátszásra jellemző a magyar és a nemzetközi drámairodalom térhódítása, s ez válik általánossá Dehel Gábor kolozsvári színész, Bázsné Laczi Pap Erzsébet könyvtáros, Boldizsárné Balázs Veronka, Tamásné Pap Márta, Valkainé Bakó Ibolya, Boscha István, Zsigmond Erzsébet, Bartók Júlia és Gyurka Katalin pedagógus, az író Csépi Sándor, vagy a magam előkészítésében, rendezésében, szervezésében. Hogy melyek voltak a kiemelkedők? A sok jó közül nehéz válogatni. A minden nemzedék által előadott Cigány, Gyimesi vadvirág, Bor, Nem élhetek muzikászó nélkül, Szentlászlói vőlegény, Énekes madár, Néma levente, Ármány és szerelem, Nagymama, A tanítónő, Liliomfi, A köszívű ember fiai mellett, Goldoni, Schiller, Molière, Vörösmarty, Kisfaludy, Everac, Caragiale, Ibsen, Móricz, Tamási, Sütő drámái, Csépi Sándor: Egyetlenem ősbemutatója, Mátyás a vigasságos stb. Ennek az időszaknak szintén kiemelkedő eseménye a „Kék madár” drámaciklus továbbélése, A csáki bíró lánya, a Szentlászlói bíró lánya című balladajáték, A leánykérés, A fonó, A gazda rétre megy bemutatása végzős és kezdő diákjaink által itthon, Kolozsváron, Magyarfenesen és Marosvásárhelyen Mátyás Istvánné, Boldizsárné Balázs Veronka, Tamásné Pap Márta, Valkainé Bakó Ibolya, valamint a magam szervezésében és rendezésében.

Ezt a munkát folytatják és teszik még változatosabbá az új idők kihívásainak megfelelően fiataljaink, a felnőtt korba lépett és a pályára megérett szervező és rendező pedagógus tanítványaink, köztük Boldizsár Zeyk Zoltán és felesége, Takács Boglár, Szakács Melinda, továbbá volt diákjaink, ezek szülei és családja műkedvelő színjátszókként, rendezőkként, sűgökként, statisztákként, műszakiakként, grafikusként. Ma ők azok, akik a színházi szakemberek bevonásával a falusi színpadon műkedvelőkkel színesebbé, színvonalasabbá tudták tenni pl. A csalódások, a Vitéz Lélek, Egy lócsiszár virágvasárnapja, a Drága gyermekeim, a Fül, a Liliomfi, a Rezgő nyárfalevél, Hullámzó vőlegény, Hány János, a Dada, a Tíz arany, A csárdáskirálynő stb. előadásait, s akik az úttörő elődök példája szerint munkájukat megismertetik a Kalotaszeg és az Aranyosvidék falvainak színpártoló közönségével is.

De lehet-e színjátszás, akár műkedvelő szinten is közönség, színpártoló közösség nélkül? Bizonyára nem! A tordaszentlászlói műkedvelő színjátszásnak nagy érdeme többek között az is, hogy mindenkor közönséget tudott magának teremteni, aminek bizonyítéka a telt ház, a sokszor zsúfolt nézőtér, hogy a bemutatókon, a jegyek árára való tekintet nélkül, jelen akar lenni a falu apraja-nagyja. Közönségük mindig ráértett arra, hogy mikor érdemes tapssal, könnyel, nevetéssel, vagy éppen a figura elmarasztalásával vagy megvetésével biztatni, segíteni, megérteni, dicsérni a szereplőket. Ne csodálkozzunk ezen. Hiszen az egymást megszerető fiatalok az első kézfogás, az első csók, a jegyváltás után együvé tartozásukat évszázadok óta többek között úgy hozzák a nyilvánosság tudomására, hogy színházba mennek, a Kolozsvári Színház előadásaira is, s így formálódnak színpártoló közönséggé s közösséggé. Így válhatott közügyggyé Tordaszentlászlón a szervezett közművelődés és benne a színjátszás. Az ér-

telmiségi ember, főleg a pedagógus, alkalmas és alkalmatlan időben egyaránt kiveszi részét ebből a munkából. Mert mindannyiunkhoz szól, mindenik pedagógusnak üzeni Sütő András, hogy: „*Ide nem úrnak, hanem szolgálni jöttünk uram! Persze nem kiszolgálni.*”

Boldizsár Zeyk Imre

A nagy évforduló jegyében

2000. október 12–14-én tartottuk meg a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat Adán. Ebben az évben különösen fontos volt számunkra a rendezvény, hiszen a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma a Magyar Millennium alkalmából kiírt pályázatán az adai Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat a minisztérium *hivatalos millenniumi rendezvényei* közé sorolta, s ugyanekkor ünnepeltük a nyelvművelő napok 30 éves évfordulóját is.

1970-ben tartottunk első alkalommal nyelvművelő napokat Adán, Szarvas Gábor nyelvész szülőfalujában, tiszteletünk jeléül a nagy tudós iránt, aki egész életét az anyanyelv tisztaságáért vívott harcnak szentelte. Az ő kitartó, fáradhatatlan munkássága példaértékű mindannyiunk számára.

Bár az utóbbi évek társadalmi, politikai, gazdasági eseményei a Délvidéken nem mozdították elő a magyar nyelv ügyét, mi mégis vállaltuk a nyelvművelés nehéz, de szép feladatát, mint a megmaradásunkért vívott harc egyik formáját. Magunkévá tettük Tolnai Vilmos Halhatatlan magyar nyelv című tanulmányának gondolatát: „Vedd el a nemzet nyelvét, s a nemzet megszűnt az lenni, ami volt: Nyom nélkül elenyészik, beleolvad, belehal az őt környező népek tengerébe”.

Az idei év különösen kritikus volt ilyen szempontból, hiszen 2000. október 5-én a politikai zavargások egész Szerbia területén azt sugallták, hogy a jubileumi nyelvművelő napokat nem tarthatjuk meg. Azonban a kitartásunknak köszönhetően mégis sikerült megünnepelnünk a 30 éves évfordulót.

Ünnepségsorozatunkat szokásunkhoz híven a középiskolások beszédművészeti vetélkedőjével kezdtük. A 22 versenyző középiskolás diák igazi élményt nyújtott a hallgatóságnak a két részből álló beszédversenyen. Ezt pénteken, 13-án, az általános iskolások játékos nyelvi vetélkedője követte, majd 14-én, Szarvas Gábor mellszobrának megkoszorúzása után, dokumentumkiállítás megnyitására került sor a 30 év anyagából. A tudományos ülészak témája ez volt: Anyanyelvünk a harmadik évezred küszöbén. Jeles magyarországi és hazai nyelvészek értekezései hangzottak el a következő címmel *Sebestyén Árpád: Nyelvi norma és nyelvszemlélet, Ágoston Mihály: A „küszöbátlépés” néhány kulcskérdése, Szűts László: Nyelvművelésünk feladatai, Hajnal Jenő: Anyanyelvünk és anyanyelvű kultúránk esélyei a harmadik évezred küszöbén, Wacha Imre: Kiejtésünk változásai, Papp György: Írott nyelvünk és változási jellemzői.* A Szarvas Gábor Emlékérmet az idén Utasi Jenő atyának, a tótfalusi plébános úrnak ítélte a bírálóbizottság; ő éveken át erkölcsi és anyagi támogatója volt a nyelvművelő napoknak.

Külön élmény volt számunkra Ferenczi Éva művésznőnek, a Magyar Kollégium tagjának előadóestje, aki Idvezlégység Szent István királ című műsorával szerzett mindannyiunknak őszinte örömet. Ezt a felejthetetlen esetét ezúton is szeretném megköszönni a művésznőnek, Ferenczi Évának, Földiák Andrásnak, a Magyar Művelődési Intézet igazgatójának, Romhányi Andrásnak, a Magyar Kollégium szervezőjének. Köszönöm, hogy ellátogattak hozzánk, és igazi ünneppé varázsolták az estét.

Szabó Szabados Ilona